

Noviji i neobjavljeni arheološki nalazi iz Podravine i kalničko-bilogorske regije (I.)

Svojom djelatnošću Muzej grada Koprivnice pokriva prilično široki prostor koji obuhvaća dio Podravine, Bilogore i Kalničkog gorja. Taj prostor ponegdje nije omeđen općinskim granicama nego je širi, prvenstveno kada je u pitanju đurđevačko područje. Takva je situacija i s arheološkim istraživanjima, kao i prikupljanjem arheoloških podataka. Dio kalničkog i bilogorskog područja graniči s područjem djelatnosti Gradskog muzeja Križevci, dio Podravine i Kalničkog gorja s djelatnošću koju pokriva Gradski muzej Varaždin (smjer prema Ludbregu), dio Bilogore s područjem djelatnosti koje pokriva Gradski muzej Bjelovar, a dio istočne Podravine graniči s područjem djelatnosti Gradskog muzeja u Virovitici. U nekoliko nastavaka nastojat ćemo analizirati neke zanimljive nepublicirane rezultate rekognosciranja i manjih iskapanja s naznačenog područja, ali i dio zanimljivijih podataka iz susjednih muzeja i privatnih zbirki. Premda se neće raditi o strogo ograničenom periodu iz kojega potječe građa, nastojat ćemo obraditi prvenstveno prehistorijski materijal.^{a)}

A) Najstariji nalazi s Kamengrada

Još 1966. godine u koprivnički Muzej dospjela je oštećena kamena sjekira s rupom za nasad drške, koja se nalazi blize tupoga dijela. Sjekiru je donio Stjepan Novoselnik iz Starigrada, koji ju je pronašao na istočnoj padini ispod Zakletog brega (Kamengrada) prilikom krčenja bagrema. Sjekiru je našao navodno u dubini oko 50 cm, a dio koji je oštećen odlomljen je pri vađenju sjekire. Sjekira u MGKc ima inventarni broj 756.¹

Prehistorijski i antički nalazi na Kamengradu nažalost nemaju točan stratigrafski položaj. Budući da su pronađeni na padinama ili središnjem platou na kojemu je stajao srednjovjekovni burg sa svojim zidovima i podzidima (srušen 1446. godine), možemo pretpostaviti da je brijeg umjetno dotjerivan prilikom gradnje utvrde i dovoženjem zemlje i pijeska, vjerojatno sredinom 14. st., kada se pretpostavlja da je burg podignut (199,5 m n.v.).² Nalazi koje ovdje analiziramo (osim kamene sjekire) pronađeni su iskapanjem i raščišćavanjem podzida i središnjeg platoa burga 1982. i 1984. godine.³

Kremeni nožići (T. 1:3,4) i kamena sjekira s rupom ne mogu se datirati preciznije, osim kao materijal koji se upotrebljavao u neolitskom, eneolitskom i ranobrončanodobnom periodu (vrlo rijetko kasnije).⁴ Keramički materijal koji je prikupljen u ove dvije kampanje, premda nije naročito brojan (desetak ulomaka) niti dovoljan za preciznu atribuciju, ipak možemo usporedbom

materijala s najbližih nalazišta ove regije (Kamengrad se nalazi na prijelazu iz podravske ravnice u bilogorske bregove, cca 5 km južno od Koprivnice, uz cestu za Jag-njedovac) datirati vremenski i kulturno donekle zadovoljavajuće. Prehistorijska keramika ima crvenu i sivu boju. Gruba i prijelazno fino rađena keramika (T. 1:1, 5, 6; T. 2:1, 2) ima fakturu vrlo sličnu lasinjskoj, s mnogo usitnjenoga kamena i pijeska kao primjesama glini. Kod prijelaznog posuda mjestimice se vidi ostatak glačanja prevlake (T. 1:6, T. 2:1), ali je faktura skoro ista kao kod grube keramike. U tu kategoriju svakako ide i ulomak sa slabo izraženom rupicom, premda mu nije sačuvana prevlaka (T. 1:5). Taj ulomak ima analogije u dijelu materijala s lokaliteta Seče, kao i jedini sivi primjerak kojega možemo sa sigurnošću ubrojiti u finu keramiku (T. 1:2; možda se radi o šupljoj nozi; u tome slučaju crtež treba obrnuti).⁵ Bikonični ulomak s konkavnim donjim dijelom ima analogije u materijalu s nalazišta Seče, ali i u materijalu s lasinjskih nalazišta (T. 2:1).⁶ Zbog navedenih analogija, naročito najbližih, možemo najstarije nalaze s Kamengrada datirati na sam kraj neolita i prijelaz u eneolitsko razdoblje, tj. u vrijeme oko sredine 4. tisućljeća (s mogućnošću i nešto niže datacije) prije naše ere.⁷

Neki nalazi (vrlo rijetki) mogu se pribrojiti antičkom periodu. Prilično je karakterističan crveni ulomak ruba posude, pronađen u sondi I. na središnjem platou brijega (T. 1:7). Moramo, međutim, upozoriti na činjenicu da smo srodnu crvenu kašrolatensku keramiku pronašli i u zatvorenim cjelinama prilikom zaštitnih iskapanja na lokalitetu Delovi-Grede I. godine 1982.⁸ Takva se keramika može najranije datirati u vrijeme druge polovice 1. st. p. n. e., kada se već osjeća rimski utjecaj na keltsko-latensko lončarstvo.⁹ Također upozoravamo na rezultate prvog sondiranja MGKc 1970. godine,^{9a} kada su na nalazištu u Starigradu, s tada preciznije označenom lokacijom u blizini trafostanice (zemljište Josipa Jalšovca), u tri male sonde (oko 10 četvornih metara) pronađeni dijelovi antičkih opeka, za koje nije sigurno jesu li u antičko vrijeme bili na tome mjestu ili su sekundarno upotrebljeni u srednjem vijeku (danas se taj istaknuti prvi zapadni brežuljak uz cestu za Podravkin rekreacijski centar nalazi preko puta gositonice Ive Franje u Starigradu). U svakom slučaju, nalazi iz Starigrada i Kamengrada stoje u nekakvoj vezi, bilo da su povezani s oko 2 km istočnije smještenim ostacima antičke arhitekture s ruba Farkašića i Draganovca (postaja Piretis?)¹⁰ ili s nekim drugim nalazištem. Svakako valja upozoriti i na blizinu antičkih cesta od kojih je glavna

išla smjerom Poetovio-Mursa (trasa je pronađena između Bjelovarske ceste i pruge Zagreb-Osijek, u blizini Staglinca),¹¹ a manje važne prometnice transverzalno preko Bilogore. Jedna od transverzalnih cesta ubicirana je otprilike smjerom današnje ceste za Jag-njedovac, Križ, Topolovac i Bjelovar.¹² Pojava naselja, nekropola ili ladanjskih vila uz ovakve ceste je posve logična.

Neki ulomci keramičkog posuđa s Kamengrada možda će moći biti datirani i u neka druga prethistorijska razdoblja, ali do nalaza karakterističnijih elemenata ovo pitanje ostavljamo otvorenim.

B) Prethistorijski nalazi iz antičkih tumula u Goli

Na poznatoj antičkoj nekropoli pod humcima kod Gole u današnjem Prekodravlju (cca 120 m n.v.) uočeni su tragovi 13 tumula, od čega je istraženo pet iskapanjima 1971, 1972, 1973. i 1985. godine.¹³ U zemlji koja je bila navožena na tumule I. i II. god. 1971. i 1972. pronađeno je desetak ulomaka keramičkog posuđa koje izrazito odudara od antičkog, čak i onoga rađenog bez lončarskog kola.

Za naše razmatranje naročito su značajni ulomci sivih i crvenkastih grubih posuda s kaneliranim barbotinom i fakturam koji u sebi sadrže dosta vapnenačkih primjesa, kamenčića i pijeska, a u presjeku su dvobojne (Sl. 1: a, c), sive bikonične posude s jedva zamjetnom dvobojnom jezgrom i finom prevlakom (Sl. 1: b), te S-profilirane sivo-smeđkaste terine ili amfore s horizontalno probušenom tunelastom drškom blago trokutastog presjeka (Sl. 1: d).

Barbotin, pa i kanelirani, javlja se na loncima u više različitih prethistorijskih razdoblja, počevši od najranije neolitske kulture u našim krajevima – starčevačke.¹⁴ U istoj kulturi, ali i kasnije, susreće se i dosta je čest dvobojni presjek posuđa, nastao kombinacijom oksidacijsko-redukcijskog pečenja.¹⁵ Oštro bikonično posuđe također se počinje javljati u toj kulturi,¹⁶ no pošto je naš ulomak oštećen na prijelomu, vjerojatno plugom, moguće je da se radi i o posudi s otpalom aplikacijom ili drškom.

Posebno je zanimljiv ulomak zaobljene posude s horizontalno probušenom drškom, što je vrlo rijedak slučaj u starčevačkoj kulturi.¹⁷ Nasuprot tomu, takve i slične drške postoje na većem broju posuda u linearno-trakastim kulturama,¹⁸ a javljaju se i u Körös-kulturi u Mađarskoj.¹⁹ Za nas je posebno zanimljivo da se takve drške javljaju i na posudu klasične linearno-trakaste keramike u jugozapadnom dijelu zapadne Mađarske (Transdanubije).²⁰ U južnome dijelu Transdanubije konstatirano je prisustvo starčevačke kulture, a na istome prostoru pojavljuje se i rana linearno-trakasta keramika,²¹ koja je, kako je to situacija u Kaniškoj Ivi kod Garešnice pokazala, u jednoj svojoj ranijoj fazi sasvim sigurno istovremena sa starčevačkom kulturom (zasad nije jasno radi li se o srednjoj ili kasnoj fazi starčevačke kulture).²² Svakako moramo naglasiti da i u linearno-trakastoj keramici Transdanubije, s kojom je povezana »naša« korenovska kultura iz istoga kulturnog kompleksa, postoji bikonično posuđe i posuđe ukrašeno kaneliranim barbotinom.²³ Posebno je zanimljiv slučaj završno-starčevačkog nalazišta Ždralovi kod Bjelovara, gdje također nalazimo elemente koji su zajednički i starčevačkoj i korenovskoj kulturi, a nalaze se u Goli (kanelirani barbotin, bikonično posuđe).²⁴

Godine 1981. Muzej grada Koprivnice proveo je jedno malo pokusno iskapanje, te su postavljene dvije son-

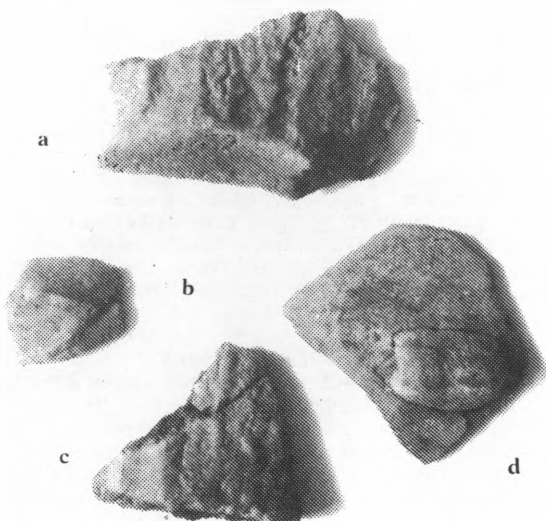
de dimenzija 5x1 m na njivama Josipa Večenaja i Martina Šestaka iz Gole. Obje njive nalaze se u blizini tumula, ali nam nije uspjelo dokazati postojanje neolitskog kulturnog sloja na tome mjestu.²⁵ Moguće je da je neolitsko naselje bilo smješteno negdje dalje, ali svakako u okolici Gole.

Po nekim osnovnim karakteristikama prethistorijska keramika s područja tumula u Goli ipak nam više liči na starčevačku ili barem starčevoidnu, premda s nekim nešto različitim karakteristikama nego u istočnijim regijama sjeverne Hrvatske. Ulomak s drškom ili je »čisti« linearno-trakasti proizvod ili proizvod preuzet od korenovske kulture u starčevačkoj; isto vrijedi za neke nepublicirane sitnije ulomke. Po svojim karakteristikama starčevački nalazi iz Gole pripadaju završnoj fazi **starčevačke kulture**, tj. tipu Ždralovi (po S. Dimitrijeviću), odnosno završnom dijelu stupnja IV-B.²⁶ To znači da naš lokalitet predstavlja još jednu važnu kariku u lancu starčevačkih nalazišta (ionako vrlo rijetkih) u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, te s nalazištima u jugozapadnoj Mađarskoj čini jednu od vjerojatno krajnjih točaka na zapadnoj granici rasprostiranja ove kulture. U sjeverozapadnoj Hrvatskoj do danas su poznati sljedeći lokaliteti ove kulture (s kojom počinje neolitizacija cijeloga ovog područja, tj. prelazak na sjedilački način života, zemljoradnju, proizvodnju keramičkog posuđa itd.): 1. Kaniška Iva; 2. Stara Rača; 3. Ždralovi; 4. Gola.²⁷ Vremenski naše nalaze možemo datirati oko 4500. god. p. n. e.^{27a}

C. Nalazi s lokaliteta Zasek I. kod Koprivničkog Ivanca

Godine 1984. (lipanj-srpanj) provedeno je pokusno iskapanje na prethistorijskom i kasnosrednjovjekovnom nalazištu Zasek I. koje se smjestilo na blago bre-

Sl. 1

Neolitski nalazi iz Gole

žuljkastom terenu (cca 130 m n.v.) sjeverno od kanala Vratnec i južno od potoka Gliboki te jednoga manjeg potocića uz Šumu Lug, sjeverno od Koprivničkog Ivanca.²⁸

Na zemljištu koje je vlasništvo SOUR-a »Podravke« iz Koprivnice (tada su to bile oranice, danas su tamno, međutim, zasađene topole između kojih se ore vrlo plitko) postavili smo dvije pokusne sonde veličine 10x1 m i jednu veličine 3x1 m (ukupno 23 m²).

U sondi I. se odmah ispod sloja recentnog humusa nailazi na žutu zemlju sa sivim i smeđim proslojima. Kada smo sondu izravnali na oko 50 cm dubine ocrtaivali su se obrisi kuće s tvrdo nabijenom podnicom (uočavajući već na cca 30 cm), u duljini od oko 7,5 m. Kuća tj. podnica, bila je nabijena od sive zemlje s mnogo smeđih prosloja te nešto sitnoga ugljena. Na njoj su se nalazili vrlo nepravilni i nedovoljno jasni tragovi rupa od kolčeva za krovnu konstrukciju. Na oko 80 cm dubine pojavljuje se u sondi I. sloj tamno-sive muljevite mekane zemlje, pomiješan sa sivim i žutim pijeskom čija se količina u dubljim dijelovima povećava, a javlja se i smeđi prosloji. Na oko 140 cm, ispod pjeskovite zemlje dolazi sloj riječnog šljunka, javlja se sve više konkrecija i smeđkaste zemlje, a tlo je sve jače vlažno. Situacija s kućom je dosta nejasna, tim više što nismo našli gotovo nikakve nalaze.

U sondi II. na cca 25 cm dubine se javlja sloj žute pjeskovite zemlje (zapadni dio sonde). U istočnom dijelu sonde zemlja je siva, ima smeđe prosloje i nešto čađi, ali nema nalaza. Nešto nalaza bilo je u sloju recentnog humusa. Pliće nego u sondi I. javlja se sloj muljevite sive zemlje s proslojima.

Sondu III. (3x1 m) otvorili smo u blizini sonde I. zbog tragova crvene zemlje koje je plug ostavio na površini. Odmah ispod sloja oranja nalazi se trag jame s garom i izdignom zemljom, te s malo krupnijeg ugljena. Pronađen je svega jedan mali ulomak crvene gorane keramike. Ispod sloja pepela nalazi se na dnu sloj zapečene zemlje.

Rekognosciranjem ovoga i nekoliko drugih lokaliteta u blizini (Zasek II. i III., Petno, Brečno polje, Glivnice i Bzovje I, II. i III.) upotpunili smo donekle sliku nastajanja ovog brežuljkastog područja.²⁹ Nešto jugozapadnije od ovoga kompleksa nalazišta nalaze se lokaliteti Piškornica i Selišće (uz potok Vratnec), te Vojnik I. i II.³⁰ Nalazišta pripadaju prethistorijskim i srednjovjekovnim razdobljima.

Na površini lokaliteta Zasek I. pronašli smo ipak i plugom izbačene karakterističnije ulomke (nažalost, zbog obrade tla usitnjene). To su kremeniti nožići i strugala crne i smeđe boje, blijedosivo dljeto s tragovima upotrebe (T. 2.4), te nekoliko ulomaka keramike, od kojih su tri ukrašena (T. 2.3, 5, 6). Boja im je siva i okersiva, u fakturi se nalaze primjese pijeska. Sva tri ulomka po fakturi i ukrasu nesumnjivo pripadaju **lasinjskoj kulturi** srednjeg eneolita,³¹ te je vjerojatno i čitavo naselje lasinjsko.

D. Prethistorijska figurica iz Letičana

Lokalitet Letičani-Bukvik, tj. nalazište u šumi Bukvik kraj Letičana na obroncima Bilogore kraj Bjelovara, premda s njega potječu nalazi s amaterskih iskapanja Vinka Urha (oko 1950. godine) i Z. Lovrenčevića (1965. godine), te premda se niti lokacija danas ne zna sasvim točno, predstavlja vrlo značajno neolitsko i eneolitsko nalazište na kojemu su zastupljeni ostaci barem triju kultura, od prijelaza neolita na eneolit do samoga završetka eneolita.³² Do danas su s njega analizirani pred-

meti koji pripadaju kraju neolita i prijelazu na rani eneolit (nalazi tipa Pepelane-Seče),³³ lasinjski srednje-eneolitski nalazi³⁴ i kasnoeneolitski vučedolski nalazi.³⁵

Predmet koji ovdje proučavamo predstavlja plastiku i čuva se u Gradskom muzeju u Bjelovaru.³⁶ Dimenzije su mu sljedeće: visina je 8,7 cm; širina 5,5 cm; debljina (presjek) 2,7 cm. U fakturi se dobro vide sitna zrnca pijeska. Boja mu na mjestima varira od prljavosive do blijedo-crvene. Međutim, kad gvorimo o boji moramo imati na umu da se mjestimice dobro vidi kako je siva prevlaka bila uglučana, te se nijanse crvene boje nalaze samo na oštećenim dijelovima, dok je presjek figure sivoplave boje. Instrukcija na ukrasima nije zamijećena.

S obzirom na izuzetnu rijetkost predmeta iz neolitskog i eneolitskog razdoblja sjeverozapadne Hrvatske koji bi mogli imati značenje idola, pokušat ćemo našu figuricu analizirati i determinirati, kako kulturno tako i ikonografski. U ovom slučaju vrlo je važno kojemu kulturnom krugu i kulturi pripada figurica, nakon čega ćemo je moći preciznije smjestiti u vrijeme.

Teško je reći što je ovoj figurici (s obzirom na presjeka taj izraz za predmet svakako smijemo upotrijebiti –v. T.3 i T.4) prednja a što stražnja strana. No, s obzirom na profil i nagnuće donjega dijela pretpostavljamo da je prednji dio plastike onaj s kapljicasto urezanim dvostrukim križem («križ sv. Andrije»), koji djeluje kao da stoji na prsimu.

Analizirajući znakove u paleolitskoj umjetnosti A. LeROI-Gourhan znak sličan onome na stražnjoj strani našu figuricu svrstava u tzv. grupa alfa, tj. u znakove koji prikazuju muškarca (T. 3.a, T. 4.a),³⁷ ali ne negira niti mogućnost da se u sličnim slučajevima radi o ribljemu znaku,³⁸ koji bi prema Stipčeviću kod vjerovanja u starom vijeku (zapravo kod Ilira) imao faličku simboličku, bio bi simbol smrti, ali i života na drugom svijetu.³⁹ Prema istomu autoru znak «X» simbolizira Sunce, tj. život, a na ljudskim figurama označava osobu koja ima posebno važan položaj ili bogoslužbenu funkciju (ali uvijek simboličnu).⁴⁰

Kod vinčanskih statueta na dubini 8–7 m sloja javlja se jedan primjerak s prekrizanim linijama na prsimu, ali M. Garašanin smatra, nasuprot Vasiću, da ovakvi prikazi ne označavaju nakit ili amulet, nego da su prije dio neke naročite vrste odijela,⁴¹ slično kao što i prema idolima badenske i vučedolske kulture sudi M. Miličević.⁴²

Mi ćemo, međutim, pri atributivno-kulturnoj analizi našega predmeta-simbolične figurice krenuti od oblika: on nesumnjivo predstavlja u svom završetku ruku ili nogu s tri prsta. Već je ranije Dimitrijević ukazao na ruku iz Gornjih Brezovljana.⁴³ Godine 1985. na tellu Pepelane I. pronađeno je više primjeraka takvih i sličnih ruku s različitim brojem prstiju, no one su bile u funkciji drškica na posudu, a nikada ne samostalne.⁴⁴ S pravom je Dimitrijević ukazao na paralele s moravskim prostorom gdje se takve i slične ruke često javljaju, obično kao dijelovi figura.⁴⁵ Paralele nalazimo i u zreloj fazi butmirske kulture, tj. u fazi koja je istovremeno s C stupnjem vinčanske kulture, gdje se javljaju vjerojatno samostalno noge i ruke s po nekoliko prstiju; jedna ruka ima po sebi i urezani ornament sličan stražnjoj strani naše figure.⁴⁶ U istoj kulturi (čak i istom stupnju) nailazimo na približnu paralelu obliku cijele figure, pa čak i s naznačenim rebrima na stražnjoj strani, koja podsjećaju na ureze kod naše figure.⁴⁷ Međutim, uopćeno gledajući, tradicija sličnih figurica, bez naznače-

nih jačih ekstremiteta, postoji u sjevernoj Hrvatskoj u ranom i kasnom neolitu,⁴⁸ te se kasnije odražava i na neke statuetice u lasinjskoj kulturi.⁴⁹

Koliko god naša figurica nije iz grupe terakota – badenskih idola bez glave (s rupom za nasađivanje glave), neke paralelne s takvim figurama-idolima, čija se nalazišta prostiru od Male Azije, Grčke i Makedonije duž Dunava i Tise do Slovačke,⁵⁰ ipak se mogu postaviti. Odnose se na približan izgled sprijeda, kao i presjek, te ponegdje i sličan donji dio figure, a mjestimice se na pravim badenskim idolima javlja višestruko ili jednostruko urezani znak »X«.⁵¹ Ovakvi idoli (tj. ne isti, nego bez glave) pojavili su se u evropskom svijetu samo u ograničenom broju za vinčanske kulture, a slične figurice se javljaju i u mađarskoj lendjelskoj kulturi, dok se češće javljaju u Rachmani-horizontu i nešto manje u Gumelnitza-kulturi.⁵² Slijedeća karika u lancu pojavljivanja ovakvih figurica je grupa Šuplevec-Bakarno Gumno, na što se nadovezuju figurice iz Cernavoda III-kompleksa.⁵³

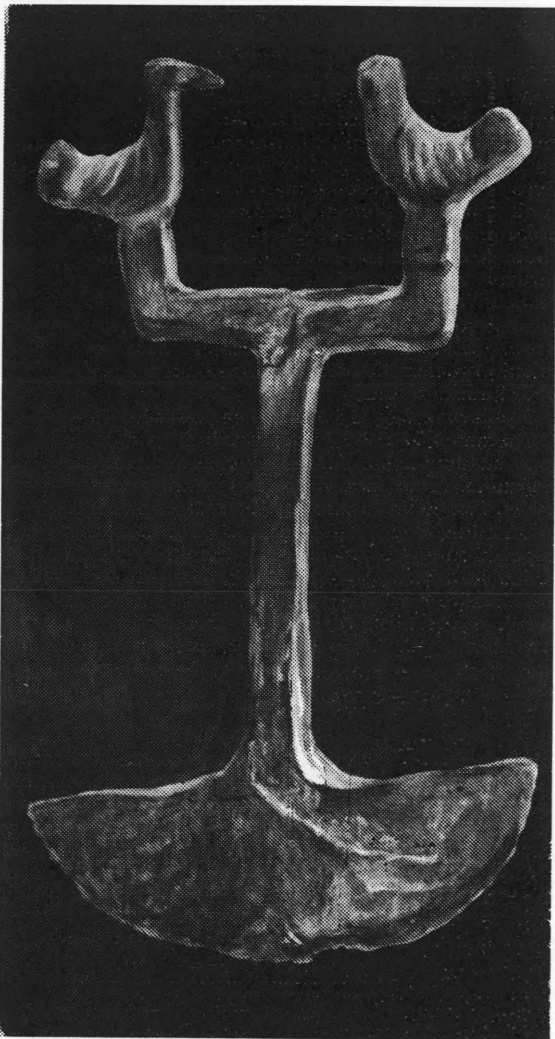
Kod figurice iz Letičana ornament je, ipak, izveden na jedan udomačeni način, što prilikom analize svakako valja imati u vidu. Sam kosi križ (koji u krajnjem slučaju izgleda jednako kao i obični, ovisno o nagibu) javlja se na posuđu kasnog neolita, te ranog i srednjeg eneolita u sjeverozapadnoj Hrvatskoj: na gotovo identičan način izveden je u samim Letičanima, a nešto drugačije na nalazištu Seče, te na lasinjskom lokalitetu Bečetinec.⁵⁴ Za ornament koji se nalazi na stražnoj strani figurice nalazimo brojne analogije u Retz-Gajary kulturi, i to upravo u sloju Jevišovice-Starý Zámek (sloj Cl),⁵⁵ gdje je ova kultura dokazano istovremena s Boleráz-fazom rane badenske kulture.

Zbog svih navedenih analogija smatramo da smijemo tvrditi kako je figurica iz Letičana idol nastao u tradicionalnoj maniri kultura na prostoru sjeverozapadne Hrvatske i susjednih područja kako u obliku (približno četverokutni relativno plosnati oblik, te imitacija ruke ili noge s prstima, koja se javlja od brezovljanskog tipa, zrele butmirske kulture ili horizonta Sopot II-Vinča C dalje) do ukrasa izvedenog na način uobičajen u horizontu Pepelane-Seče (kasni neolit-rani eneolit) i u lasinjskoj kulturi, te s paralelama u razvijenoj reggajarskoj kulturi. Sam oblik i presjek podsjećaju na protobadenske i badenske idole bez glave. Stoga možemo našu figuricu datirati ili u vrijeme neposredno prije pojave badenske kulture u Slavoniji, uzimajući u obzir pojavljivanje ovakvih i sličnih figurica na jugu kompleksa Bubanj-Salcutza-Krivodol, ili pak u vrijeme paralelno s egzistencijom badenske kulture, kada u sjeverozapadnoj Hrvatskoj egzistira Retz-Gajary kultura, koja je svojom ranom fazom istovremena s kasnom lasinjskom kulturom, ali u ovim krajevima ostaje egzistirati još i u vrijeme kostolačke kulture u Slavoniji, te traje sve do pojave vučedolske kulture.⁵⁶

E) Brončana sjekirica s nalazišta Palačice u Starigradu

Muzej grada Koprivnice u svojoj dokumentaciji čuva obojeni crtež olovkom na kome je prikazana brončana sjekirica pronađena u okolici grada prije 2. svjetskog rata. Crtež i tekst na njegovoj poleđini potječu od akademskog slikara Stjepana Kukeca, bliskog suradnika osnivača koprivničkog Muzeja, dr. Leandera Brozovića (isti je slikar bio u uredništvu Zbornika Muzeja grada Koprivnice, koji je izlazio od 1946. do 1953. godine; izašlo je ukupno 8 brojeva). Tekst na poleđini crteža (Sl. 2)

Sl. 2

Starigrad – Palačice; izgubljena brončana sjekirica

glasi: »Nađeno 1935? u vinogradu Miroslava Lendvaja (sada gđice Čuković iz Koprivnice) u Starom gradu (Jagnjedovec). Po izvaji prof. dr. Hoffillera to je zapovjednički ili starješinski »nadžak« halštadske (moguće i latenske) kulture s grčkim utjecajem (ptice kao ukras) na tadašnje stanovnike (keltske Jase?) ovoga kraja (doba oko 1000- pr. K.). Original u vlasništvu Miroslava Lendvaja, zubara u Zagrebu, Zvonimirova 61. Kopr. 6. lipnja 1947. Stj. Kukec«. Rukopis, osim potpisa, pripada međutim dr. Brozoviću, kao i bilješka na nedatiranom papiriću na kojemu je s druge strane dopis Brozoviću iz 1947. godine. Ta bilješka glasi: »God. 1935. na kat. č. br. 1239/2, 1239/3, 1239 a/2, 1239/1, 1239/ a/1, na kat.

mapi br. 8, 7 kat. o. Jagnjedovec, u mjestu zvanom Palačice, u grunt. ulošku br. 132, vlasništvo zadruge Lendvaj k. br. 31 iz Drnja, kod prekapanja vinograda, u dubini od 0.75 m uz mnoštvo krhotina lončarije, nađena je ova brončana sjekirica. Po izvaji prof. dr. Hoffillera to je neuspjeli i toga radi nedovršeni odljevak zapovjedničkog ili starješinskog nadžaka iz halštadske, moguće i latenske periode kulture keltskih Jasa, tadašnjih stanovnika ovoga kraja. Ptice na sjekirici odaju grčki utjecaj. Sjekirica je sada kod Miroslava Lendvaja, zubara u Zagrebu, Zvonimirova ul. 61. U do sada prisutnoj literaturi nema spomena o primjerku sličnog ovome nalazu. Napominjemo da je u bilješci nekoliko riječi precrtano, ali one ne mijenjaju bitno smisao teksta te ih nismo citirali.

Zajedno sa Željkom Česijem, suradnikom iz Koprivnice, pokušali smo precizno utvrditi lokaciju, te provjeriti mogućnost prikupljanja sitnijih površinskih nalaza i eventualnog pokusnog iskapanja. Prema lokalitetu se dolazi putem koji između trgovine i škole u Starigradu vodi u gorice, uz brijeg. Obišli smo terene oko stare klijeti (nekoliko brežuljaka, od kojih su neki vrlo pogodni za obranu), ali nismo pronašli ništa osim recentnog materijala (opeka, etnografska keramika). Pokušali smo provjeriti postoji li danas u obitelji Lendvaj neki podatak o toj sjekirici. Novinarka Ana Lendvaj iz Zagreba nije o tome ništa znala, pa nas je uputila na brata Mladena u Zelini. Međutim, niti on se takvog predmeta ne sjeća. Prema tome, najvjerojatnije je ova sjekirica, spomenuta usputno i pomalo zbunjujuće u knjizi dr. Leandera Brozovića »Grada za povijest Koprivnice« (knjiga objavljena na temelju njegovih različitih bilježaka 16 godina nakon njegove smrti), zauvijek nestala. Možda ćemo je jednoga dana ipak negdje, u nekoj privatnoj zbirci i prepoznati, pa tim više, uz napomenu da su podaci o njoj potpuno vjerodostojni, koristi njezina obrada u ovome članku. U knjizi su zapisane ove Brozovićeve riječi: »Iz brončanog doba potječe brončana sjekirica (nedorađen odljevak) neobičnog oblika. Ova sjekirica je nađena 1937. godine prigodom rušenja stare klijeti u vinogradu u Starigradu nedaleko ruševina »starog grada«. A u bilješci 2 dalje o tome Brozović kaže: »Sjekiricu čuva obitelj Lendvaj u Zagrebu, vlasnici vinograda u Starigradu, koja je i rušila svoju staru klijet, pa je tom prilikom ova sjekirica i pronađena.«⁵⁷ Možemo ovdje još spomenuti da je još u drugoj polovici 19. stoljeća amaterski iskapan nekakav prehistorijski (?) humak kod Starigrada, ali je iskapanje prekinuto. Nije isključeno da postoji nekakva veza između humka (u kojemu su nađene kosti i ostaci željeza) i ovoga nalaza.⁵⁸

U analizi ovoga predmeta moramo početi od materijala od kojega je izrađen, te od simbolike. Sama bronca kao materijal (danas, doduše, kod našega predmeta nema mogućnosti preciznije analize sastojaka, tj. primjesa koje bi lakše mogle upućivati na uže razdoblje u kojemu je predmet nastao) vrlo se rijetko pojavljuje na samome početku brončanog doba kod nas,⁵⁹ budući da još uvijek traje kasnoeneolitska tradicija izrade bakrenih predmeta, a često se upotrebljavaju i kameni predmeti.⁶⁰ Samim tim, bez obzira na dio starijih mogućih analogija, možemo eliminirati dataciju ove sjekirice u rano brončano doba, tj. kod nas i u Karpatskoj kotlini inače vrijeme od cca 2100 do cca 1600 godina prije naše ere.⁶¹

Prvi puta se figurice ptica udružene sa sjekiro ili samostalno javljaju kod nas još u eneolitu (askos u obliku ptice iz Vukovara i vučedolska golubica s ucrtanim labrysom na vratu).⁶² Još je 1945. godine R. R. Schmidt uočio i naglasio vezu ptica i sjekire s krets-komikenskim, tj. egejskim svijetom.⁶³ A. Stipčević tumači sjekiru kao simbol plodnosti u kultovima (povezana dvostruka sjekira s kultom Velike Majke i konsekrativnim rogovima), ali naglašava da ona može biti i lunarni simbol, tj. simbol groma i munje,⁶⁴ dok su barske ptice solarni simbol, te vuku sunčevu lađu.⁶⁵ Na prijelazu ranoga u srednje brončano doba, u kulturi panonske inkrustirane keramike, također nalazimo figure ptica, koje su obično i bogato ukrašene,⁶⁶ a očito kulturno značenje imaju i ptice koje vuku kolica iz Dupljaje s antropomorfnom figurom, za koja postoje različiti stavovi o značenju.⁶⁷ Iz srednjeg brončanog doba je i nalaz figure ptice iz Vatina.⁶⁸ Kasnome brončanom dobu pripadaju prikaz sunčeve lađe i ptica iz Skočjana, te askosi u obliku ptica iz Ljubljane,⁶⁹ a završetku kasnoga brončanog doba (faze 4 i 5 kulture polja sa žarama u Meduriječju) ostave iz Berovaca i Adaševaca, u kojima također nalazimo stilizirane ptičje figure, ali ovaj puta izrađene od bronce.⁷⁰

Kako možemo primijetiti, premda nema mnogo sačuvanih figurica ptica, naročito ne onih koje su izrađene od bronce, ipak možemo pratiti zastupljenost ptičjih figura u vezi s kultom ili samo kao ukrasnih predmeta kroz cijelo brončano doba (počevši od eneolita). Pravi »boom« ptičjih privjesaka ili figurica, najvjerojatnije kao odraz starijih kulturnih tradicija, nastupa početkom starijeg željeznog doba (halštadskog). Ponekad su izrađene od bronce, a ponekad su keramičke i čine tek jedan dio cjeline, dok su ponekad izvedene u reljefu ili iskucavanjem na brončanom posudu. Tako ih primjerice nalazimo u stariježeljznodobnim cjelinama Češke,⁷¹ Erdelja,⁷² Austrije,⁷³ pa preko Slovenije,⁷⁴ Istre⁷⁵, Like,^{75a}, uže Srbije,⁷⁷ Kosova⁷⁸ i Makedonije,⁷⁹ sve do Grčke⁸⁰ i Male Azije do Perzije,⁸¹ uključujući i južnotalijanska nalazišta.⁸² Nama najbliži primjerak potječe iz Dvorišća u Medimurju,⁸³ gdje se ptičje protome nalaze na posudi iz tumula I. Posebno upozoravamo na pojavu ptica, često u naglašenom položaju, na brojnim situlama sjeverne Italije, Austrije, Istre i Slovenije.⁸⁴

Analizirajući i kartirajući brončane privjeske i slične predmete (naročito naglašavajući njihovu pojavu u grčkim i maloazijskim svetištima), V. Pingel dolazi do zaključka da su ti privjesci (među kojima su i ptičji prikazi) porijeklom s Balkana.⁸⁵ Što se tiče samih sjekira, bez obzira na činjenicu da nemamo niti jednu analogiju kompletnom našem izgubljenom predmetu, valja upozoriti na činjenicu da se u samome Hallstattu češće počinju javljati sjekire sa životinjama ili jahačem na gornjoj strani.⁸⁶ K tomu bismo naglasili i čudnu podudarnost našega (najvjerojatnije simbolično-kulturno-starješinskog) predmeta s gornjim dijelom tzv. antenskih bodeža.⁸⁷

Rezimirajući, naglašavamo da se u ovome slučaju radi o predmetu koji je očito bio simbol povlaštenog položaja nekoga starješine (ili je to, s obzirom da predmet vjerojatno nije dovršen, tek trebao biti), ali ujedno i znak svećeničke funkcije. Prema većem dijelu analogija sudeći, moramo ga datirati u starije željezno doba (skupina-najvjerojatnije-Martijanec/Kaptol, cca 750-500 god. p. n. e.; moguća je i niža datacija),⁸⁸ tj. u vrijeme egzistencije naselja Delovi-Poljane I. i Farkašić P kod Koprivnice.⁸⁹

- a. Crteži na T. 1: Josip Fluksi; crteži na T. 2-3: Z. Marković; crtež na Sl. 2: Stjepan Kukce; fotografije na Sl. 1 i T. 4: Mirko Lukavski.
1. S. KOLAR, Podravski zbornik 76, Koprivnica 1976, 103, Sl. na str. 106: lijevo dolje
 2. N. KLAJČ, Koprivnica u srednjem vijeku, Biblioteka Podravskog zbornika, Koprivnica 1987 (u tisku); voditelj prvih istraživanja, Zeljko Demo i Z. Marković pretpostavili su, kao ranije L. Brozović, gradnju u 13. stoljeću; Z. MARKOVIĆ, Počeci istraživanja srednjovjekovnog Kamengrada, Katalog izložbe, Koprivnica 1983; Z. DEMO, Podravski zbornik 84, 1984, 337
 3. Z. DEMO, Podravski zbornik 84, 320; Z. DEMO, 40 godina arheoloških istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, Koprivnica 1986, 143 (publikacija dalje: 40 godina)
 4. v. npr. S. DIMITRIJEVIĆ, Praistorija jugoslavenskih zemalja 2, Sarajevo 1979, 254 i d. (publikacija dalje: Jugoslavija); S. DIMITRIJEVIĆ, Jugoslavija 3, 1979, 162 i d.; P. i J. KOROŠEC, Najdbe s količarskih naselbin pri Igu na Ljubljanskem barju, Arh. katalogi Slovenije, 3, Ljubljana 1969, T. 73-79; Z. HAREJ, Poročilo o raziskovanju paleolita, neolita i eneolita u Sloveniji, 5, Ljubljana 1976, T. 5:1-9, T. 6:1-10; Z. MARKOVIĆ, Arheološki vestnik 32, Ljubljana 1981, 236; The chipped Stone Industry from VINČA, Centar za arh. istr. knj. 4, Beograd 1984.
 5. v. Z. MARKOVIĆ, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu 3. ser. 18, Zagreb 1985, T. 3:2, 4, 10-12, T. 4:7, 17
 6. Z. MARKOVIĆ, Podravski zbornik 81, 193 i d., T. 4:4; Z. MARKOVIĆ, Podravski zbornik 82, T. 1:3; Z. MARKOVIĆ, VAMZ 18, T. 10:9, 10; J. KOROŠEC, Nekaj neolitskih i eneolitskih problema u okolici Križevcev na Hrvatskem, Zbornik Fil. fak. IV/1, Ljubljana 1962, T. 6:3, 9, T. 12:6; Z. MARKOVIĆ, Poročilo 8, 1980, T. 3:8, 10; Z. MARKOVIĆ, Arheološki vestnik 27, 1977, T. 6:7, T. 7:1 itd.
 7. Z. MARKOVIĆ, 40 godina, 7; datum koji je dobiven za srodan, ali nešto i po tipološkim karakteristikama stariji materijal s tella Pepelane I. kod Virovitice, indicira i mogućnost datiranja u početak 4. tisućljeća p.n.e.: K. MINICHREITER, Znanstveni skup HAD-a Koprivnica 1986 (u pripremi za tisak)
 9. J. TODOROVIĆ, Kelti u jugoistočnoj Evropi, Diss. VII, Beograd 1968, 46
 - 9a. S. KOLAR, Podravski zbornik 76, 110
 10. Z. DEMO, 40 godina, 114
 11. O ranijim rekognosciranjima te trase v. npr. M. BULAT, Podravski zbornik 83, 263 i d.; za 1985. godinu: Terenski dnevnik rekognosciranja MGKC od 1978. godine, 82-83
 12. Z. LOVRENČEVIĆ, Arheološki pregled 21, Beograd 1980, 237-239
 13. S. KOLAR, o.c. 107-108; I. ŠARIĆ, 40 godina, 116
 14. S. DIMITRIJEVIĆ, Materijali X, Beograd 1974, Sl. 2, T. III:12-14; T. X:2, 4-6, T. XIV:3 itd.; N. KALICZ, Nachrichten aus Niedersachsens Urgeschichte 52, Hildesheim 1983, Abb. 6: 1-3, 6, 8, Abb. 8:8, Abb. 9:7; I. KUTZIÁN, The Körös Culture, Diss. Pann. ser. II. No. 23, Plates, Budapest 1944, Pl. LV:5, Pl. LVI:2,4
 15. S. Dimitrijević, Materijali X, T. I:1-6, T. IV:1,4 T. XIV:3 itd.
 16. o.c. T. XII:2, T. XV:9, 12, 14, 15
 17. Slične drške nalaze se izuzetno npr. u Vinči: I. KUTZIÁN, o.c. Pl. LVIII, Pl. LIX
 18. npr. N. KALICZ-J. MAKYAY Die Linienbandkeramik in der Grossen Ungarischen Tiefebene, Studia archaeologica VII, Budapest 1977, T. 48:4,5, T. 109:17, T. 110:13, T. 113:5, 28, T. 115:14, 15, 18, T. 117:4, 8, 11, 17, T. 118:1-3 itd.
 19. N. KALICZ, Nachrichten 52, Abb. 4:5
 20. o.c. Abb. 18:6,8
 21. o.c. Abb. 1, Abb.2/1, Abb.2/2
 22. S. DIMITRIJEVIĆ, Znanstveni skup HAD-a Vukovar 1981, Izd. HAD 9, Zagreb 1984, 9-10; S. DIMITRIJEVIĆ, Jugoslavija 2, 317; T. TEŽAK-GREGL, 40 godina, 93
 23. N. KALICZ, Nachrichten 52, Abb. 12:4, 5, 10, 11, 13, 14; N. KALICZ, Mitt. Arch. Inst. UAW 8/9, Budapest 1980, T. 9:6
 24. S. DIMITRIJEVIĆ, Materijali X, posebno T. XXII:4, 8; S. DIMITRIJEVIĆ, Jugoslavija 2, 252-253
 25. Z. MARKOVIĆ, Podravski zbornik 82, 239
 26. S. DIMITRIJEVIĆ, Jugoslavija 2, 252-253; S. DIMITRIJEVIĆ, Znanstveni skup HAD-a Varaždin 1975, Izd. HAD 2, Zagreb 1978, 74-76; Z. MARKOVIĆ, Problem kontinuiteta stanovništva i kultura sjeverne Hrvatske od ranoga neolita do početka bronzanog doba (rukopis)
 27. S. DIMITRIJEVIĆ, Izd. HAD 2, Sl. 1; S. DIMITRIJEVIĆ, Jugoslavija 2, 317
 - 27a. Z. MARKOVIĆ, 40 godina, 6
 28. Z. MARKOVIĆ, 40 godina, 95
 29. Iskapanje MGKC vodio je Z. Marković, a u stručnoj ekipi bio je Franjo Horvatić, direktor Muzeja.
 30. Z. MARKOVIĆ, Podravski zbornik 81, 196; Z. MARKOVIĆ, Podravski zbornik 82, 242; Z. MARKOVIĆ, Arheološka iskapanja u koprivničkoj Podravini, Katalog izložbe, Koprivnica 1984.
 31. Z. MARKOVIĆ, Podravski zbornik 83, T. 1:8, 9, T. 2:11, 12, T. 3:11, T. 4:3; J. KOROŠEC, o.c. npr. T. 4:6, T. 5:4, 8, T. 6:9, T. 8:3 itd.
 32. S. DIMITRIJEVIĆ, Opuscula archaeologica V, Zagreb 1961, 18, 26
 33. Z. MARKOVIĆ, VAMZ 18, 8-9
 34. S. DIMITRIJEVIĆ, Opuscula archaeologica V, 26
 35. Z. MARKOVIĆ, Arheološki vestnik 32, 8
 36. Na uvidu i dozvoli za objavu zahvaljujemo arheologu Gradskog muzeja u Bjelovaru, Goranu Jakovljeviću.
 37. A. LEROI-GOURHAN, Religije prethistorije-paleolit, Zagreb 1968, 92-95, Sl. 7: alfa
 38. o.c. Sl. 14:H
 39. A. STIPČEVIĆ, Kulturni simboli kod Ilira, Posebna izdanja ANU BiH LIV/10, Sarajevo 1981, 101
 40. o.c. 33, 46, bilj. 140
 41. M. GARASANIN, Hronologija vinčanske grupe, Ljubljana 1951, 41, Sl. 52
 42. M. MILICEVIĆ, Opuscula archaeologica 9, 1984, 1 i d.
 43. S. DIMITRIJEVIĆ, Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja XIII/11, Sarajevo 1976, T. III:3
 44. K. MINICHREITER, Obavijestil HAD 1/god. XVIII, Zagreb 1986, 16, Sl. na str. 14:6
 45. S. DIMITRIJEVIĆ, GCBI XIII/11, 68, T. III:5; H. MÜLLER-KARPE, Handbuch der Vorgeschichte, II-Jungsteinzeit, Tafeln, München 1968, T. 205:4,7,22-25, 33
 46. A. BENAC, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu-arheologija, n. s. XXVI, Sarajevo 1971, T. XXVIII:1-3; A. BENAC, Jugoslavija 2, 437, 470, T. LXI:7
 47. A. BENAC, Jugoslavija 2, 438, T. LXVII: 4a-b
 48. v. npr. S. DIMITRIJEVIĆ, Jugoslavija 2, T. XLI: 6, T. XLVIII: 8
 49. S. DIMITRIJEVIĆ, GCBI XIII/11, T. I:3
 50. N. KALICZ, XI. Int. Symp. Xanti 1981, Symposia Thracica, 1981, A, Abb. 1
 51. N. KALICZ, o.c. Abb:2,1,2,6, Abb:3,3,4 Abb:5,2, Abb. 6:6; N. TASIĆ, Archaeologia Iugoslavica XX-XXI, Beograd 1980-1981, Abb. 1-3
 52. N. KALICZ, Xanti 1981, 234-238
 53. o.c. 238-240; za Šuplevec-Bakarno Gumno: M. GARASANIN, Arheološki vestnik IV/1, Ljubljana 1953, 81-82, Sl. 8, Sl. 12; Predistorijska kultura u Makedoniji, Štip 1971, 52, Br. 169; kasnije su figure grupe Šuplevec svrstane u kulturni kompleks Bujanj-Salcutza-Krivodol: N. TASIĆ, Jugoslavija 3, 105-106, sličnosti T. XIII: 2,5
 54. Z. MARKOVIĆ, Znanstveni skup HAD-a Karlovac 1983, Izd. HAD 10, Zagreb 1986, Sl. I:1,2,4
 55. A. MEDUNOVA-BENEŠOVÁ, Jevišovice-Stary Zámek, Fontes Arch. Moraviae XIII, Brno 1981, T. 81:9-11, 16, 19, T. 82:3, T. 105:4, 6, T. 107:2, 6 itd.
 56. Z. MARKOVIĆ, 40 godina, 7
 57. L. BROZOVIĆ, Grada za povijest Koprivnice, Biblioteka Podravskog zbornika 3, Koprivnica 1978, 11, bilj. 2, Sl. na str. 12 lijevo dolje
 58. Z. MARKOVIĆ, Muzejski vjesnik 4, Varaždin 1981, 33
 59. v. npr. S. HVALA TECCO, Bronasta doba na Slovenskem, Ljubljana 1987, 30 i d.
 60. B. ČOVIĆ, Jugoslavija 4, 1983, 812-813; M. GARASANIN, Jugoslavija 4, 471-475; S. GABROVEC, Jugoslavija 4, 31-33; K. VINSKI GASPARI, Jugoslavija 4, 487
 61. Z. MARKOVIĆ, 40 godina, 7-8; Z. MARKOVIĆ, Arheološki vestnik 38 (Kolokvij Lendava 1986), u tisku
 62. N. TASIĆ-S. DIMITRIJEVIĆ-B. JOVANOVIĆ, Jugoslavija 3, 448-451
 63. R. R. SCHMIDT, Die Burg Vučedol, Zagreb 1945, 106-108, T. 50, Textbild 63
 64. A. STIPČEVIĆ, o.c. 96-99
 65. o.c. 23-29
 66. I. BONA, Die mittlere Bronzezeit Ungarns und ihre südöstlichen Beziehungen, Archaeologia Hungarica s. n. IL, Budapest 1975, T. 22:1-3, T. 26:2, T. 26:3, 2, 4, 5
 67. Z. LETICA, Antropomorfne figurine bronzanog doba u Jugoslaviji, Diss. et. Mon. XVI, Beograd 1973, 69-70, T. X; B. ČOVIĆ, Jugoslavija 4, 820-821; M. GARASANIN, Jugoslavija 4,530-534
 68. M. GARASANIN, Jugoslavija 4, T. LXXIX:7
 69. S. GABROVEC, Jugoslavija 4, 89-91, Sl. 9:21, T. 12:13, 14
 70. K. VINSKI GASPARI, Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj, Monografije 1, Zadar 1973, 177, Sl. 7, T. 109:10, T. 130:5
 71. Die Hallstattkultur, Schloss Lamberg, Steyr 1980, 191, Abb. 3. 29
 72. o.c. Abb. 3.30, str. 191
 73. Krieger und Salzherren, Mainz 1970, T. 6, T. 21, T. 22:1
 74. npr. V. STARE, Arheološki vestnik 24, 1975, T. 3:8, T. 4:3, 6, 7
 75. S. GABROVEC, K. MIHOVIĆ, Jugoslavija 5, 1987, T. XXXI: 5
 - 75a. R. DRECHSLER BIŽIĆ, Jugoslavija 5, T. XLV: 2,3 T. XLIV:8
 76. B. ČOVIĆ, Jugoslavija 5, Sl. 27:16; B. ČOVIĆ, Od Butmira do Ilira, Sarajevo 1976, 302-307, Sl. 172, Sl. 180
 77. J. TODOROVIĆ, Katalog praistorijskih metalnih predmeta, Katalog III, Beograd 1971, 80, 94-95, T. XXXIX:1, T. XLV:4-6; R. VASIĆ, Jugoslavija 5, T. LVIII:8-10
 78. R. VASIĆ, o.c. T. LXXI:7,8
 79. o.c. T. LXIX: 15, Sl. 39:17, 18; Predistorijska kultura u Makedoniji, 57-58, Sl. 231, Sl. 233, Sl. 247
 80. H. LIEBMANN, Tierbronzen ..., Katalog, Kassel 1971, 7 i d., T. 20:141

81. o.c. T. 13:94, T. 17:124, 128
 82. V. PINGEL, *Situla* 20/21, Ljubljana 1980, Abb. 1:4-6
 83. J. VIDOVIĆ, 40 godina, 89, Sl. 7
 84. v. npr. K. KROMER, *Situla* 20/21, Abb. 2:4, Abb. 4:1, Abb. 5, Abb. 6:3, Abb. 7:2, Abb. 8:1

85. V. PINGEL, o.c. 165 i d., Abb. 2
 86. Krieger und Salzherren, T. 17-19
 87. K. SPINDLER, *Arheološki vestnik* 24, Abb. 11:b
 88. S. GABROVEC-B. ČOVIĆ, *Jugoslavija* 5, 903
 89. Z. MARKOVIĆ, 40 godina, 85, 93-95

Zorko MARKOVIĆ

NEUERE UND NOCH UNVERÖFFENTLICHTE ARCHÄOLOGISCHE FUNDE AUS PODRAVINA UND KALNIK-BILOGORA REGION

In diesem Text werden einige interessante, noch unveröffentlichte Funde behandelt, die durch kleinere Ausgrabungen gesammelt wurden, oder existieren als Bestandteile verschiedener Museen- oder Privatsammlungen.

A. Die ältesten Funde aus Kamengrad

Aus der mittelalterlichen Burg Kamengrad (ungarisch Kuvar, Köwar), südlich von Koprivnica,^{2,3} die höchstwahrscheinlich um die Hälfte des 14. Jh. erbaut wurde (und wo von dem Jahr 1982 bis zum Jahr 1984 einige Forschungen durchgeführt wurden) stammt etwas Feuersteinmaterials (T. 1:3, 4) und prähistorischer Keramik (T. 1:1, 2, 5, 6, T. 2:1,2) wie auch ein Fund aus der Römerzeit (T. 1:7). Die gefundene prähistorische Keramik findet Analogien in der Keramik der spätesten Phase des Neolithikums und in der Anfangsphase der eneolithischen Kulturen (das Material aus dem Seče und Lasinja – Horizont).^{5,6} Die antike Keramik wurde wahrscheinlich von einem nahegelegenen Fundort (Starigrad, Draganovec) auf den Berg gebracht (199,5 M ü. M.^{9,10}).

B. Prähistorische Funde aus antike Tumuli in Gola

Während der Ausgrabungen der antike Tumuli Nr. 1 und 2 in Gola, nördlich von Drava, die in den Jahren 1971 und 1972 durchgeführt wurden, wurden auch etliche keramische Bruchstücke gefunden, die möglicherweise gleichzeitig mit der für die Konstruktion des Tumulus benötigten Erde, hierher gebracht wurden. Es handelt sich um Bestandteile (Bruchstücke) einiger grob bearbeiteter keramischen Gefäße, die das kanelierte Barbotin enthalten (Abb. 1:a, c), und um ein feines bikonisches Gefäß mit dem zweifarbigen Durchschnitt und feinen Überzug (Abb. 1:b), sowie auch um eine S-profilierete Terine oder Amphore (Abb. 1:d). Analogien weisen auf Bindungen mit der Starčevo-Kultur aus der Endperiode des frühen Neolithikums hin, oder mit der Anfangsphase der Linearbandkeramik Transdanubiens, so daß man annimmt, daß sie zu der Endphase der Starčevo-Kultur datiert werden, wie es auch mit den Funden aus Ždralovi bei Bjelovar und aus einigen Fundorten in südwestlichen Transdanubien der Fall war.^{14-27a}

C. Archäologische Funde aus dem Fundort Zasek I bei Koprivnički Ivanec

Im Jahr 1984 wurde eine Probeausgrabung des Fundortes Zasek I nördlich von Koprivnica (23 M²) durchgeführt. Dabei wurde der Erdboden eines Hauses entdeckt. Die Einzelfunde (T. 2:3, 5, 6) gehören zweifelsohne zu der Lasinja-Kultur des mittleren Eneolithikums.³¹

D. Prähistorische Figurine aus Letičani

Aus dem Fundort Letičani – Bukvik (in der Nähe von Bjelovar) stammen einige Funde, die zum Typus Peplane – Seče, Lasinja – und Vučedol Kultur gehören. Die hier betrachtete Figurine (T. 3, T. 4) befindet sich im Stadtmuseum in Bjelovar. Sie ist 8,7 cm hoch, 5,5 cm breit und ihr Durchschnitt beträgt 2,7 cm. Ihre Farbe variiert von schmutzig grau bis blaß-rot. Der Überzug war ursprünglich poliert.

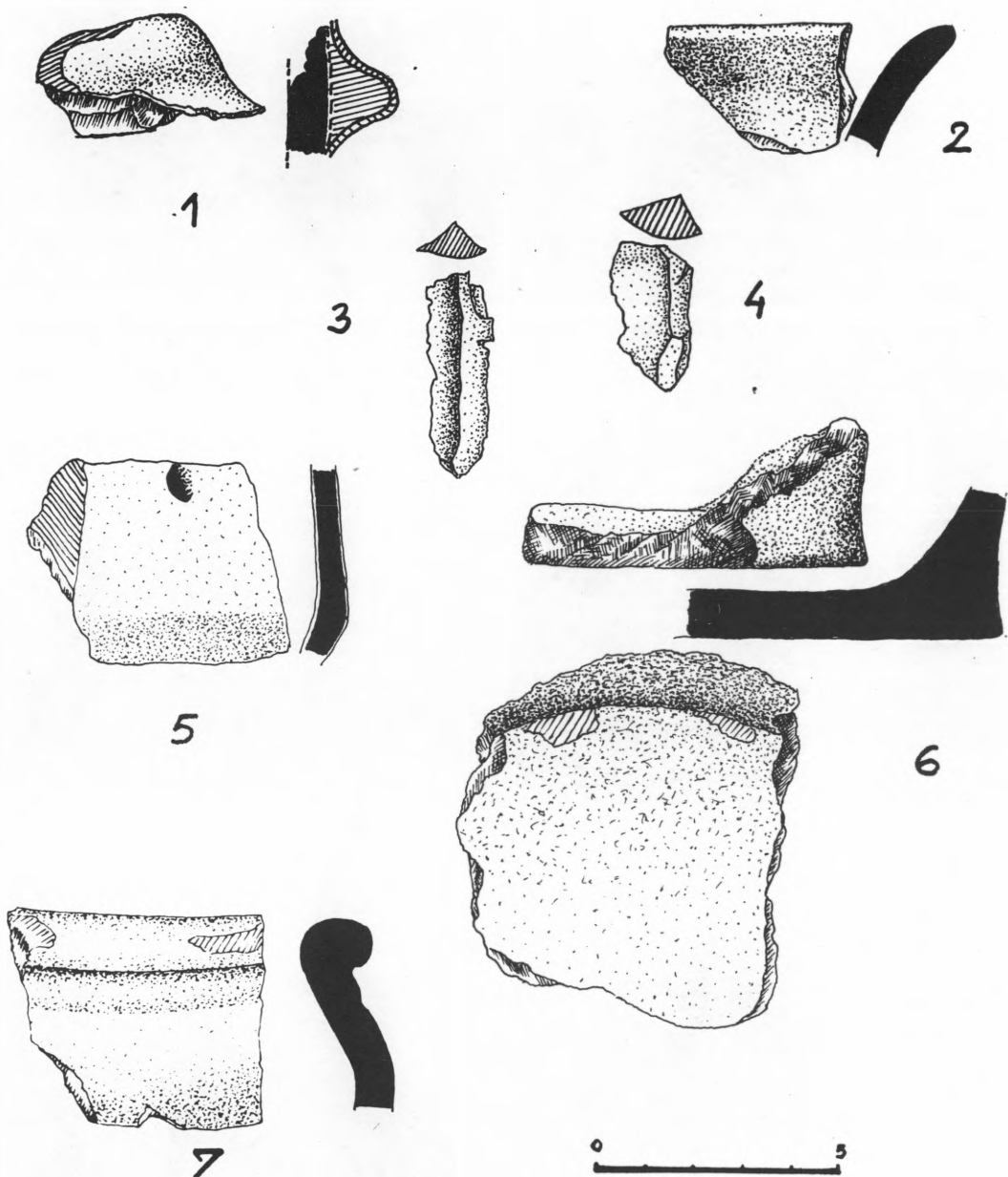
Das »X« zeichnen symbolisiert Sonne oder wichtige Stellung einer Person, wenn es sich um Menschendarstellung handelt, kammförmiges Zeichen sollte sowohl den Tod als auch das Leben auf der anderen Welt symbolisieren. Aus Gornji Brezovljani und tell Peplane I bei Virovitica sind handförmige Griffe eines Gefäßes bekannt. Die betreffende Figurine stammt nicht aus der Gruppe der Badenidole, die mit einem Loch fürs Ansetzen des Kopfes ausgestattet sind, es besteht doch eine gewisse Ähnlichkeit mit schon genannten Badenidolen wie auch mit Statuetten des gleichen Typus aus der Gruppe Šuplevec-Bakarno Gumno sowie auch mit dem Cernavoda III Horizont.⁴⁰⁻⁵³

Im Ornament ist wohl uns schon bekannte heimische Art und Weise der Durchführung präsent (in Lasinja und Retz-Gajary Kulturen), so da wir annehmen, daß die Figurine in die Zeitperiode unmittelbar vor der Erscheinung der Badenkultur im Norden datiert werden darf, oder in die Zeit, wenn die Retz-Gajary Kultur im nordwestlichen Kroatien parallel mit Baden und Kostolac Kultur in Slawonien bereits existiert.⁵⁴⁻⁵⁶

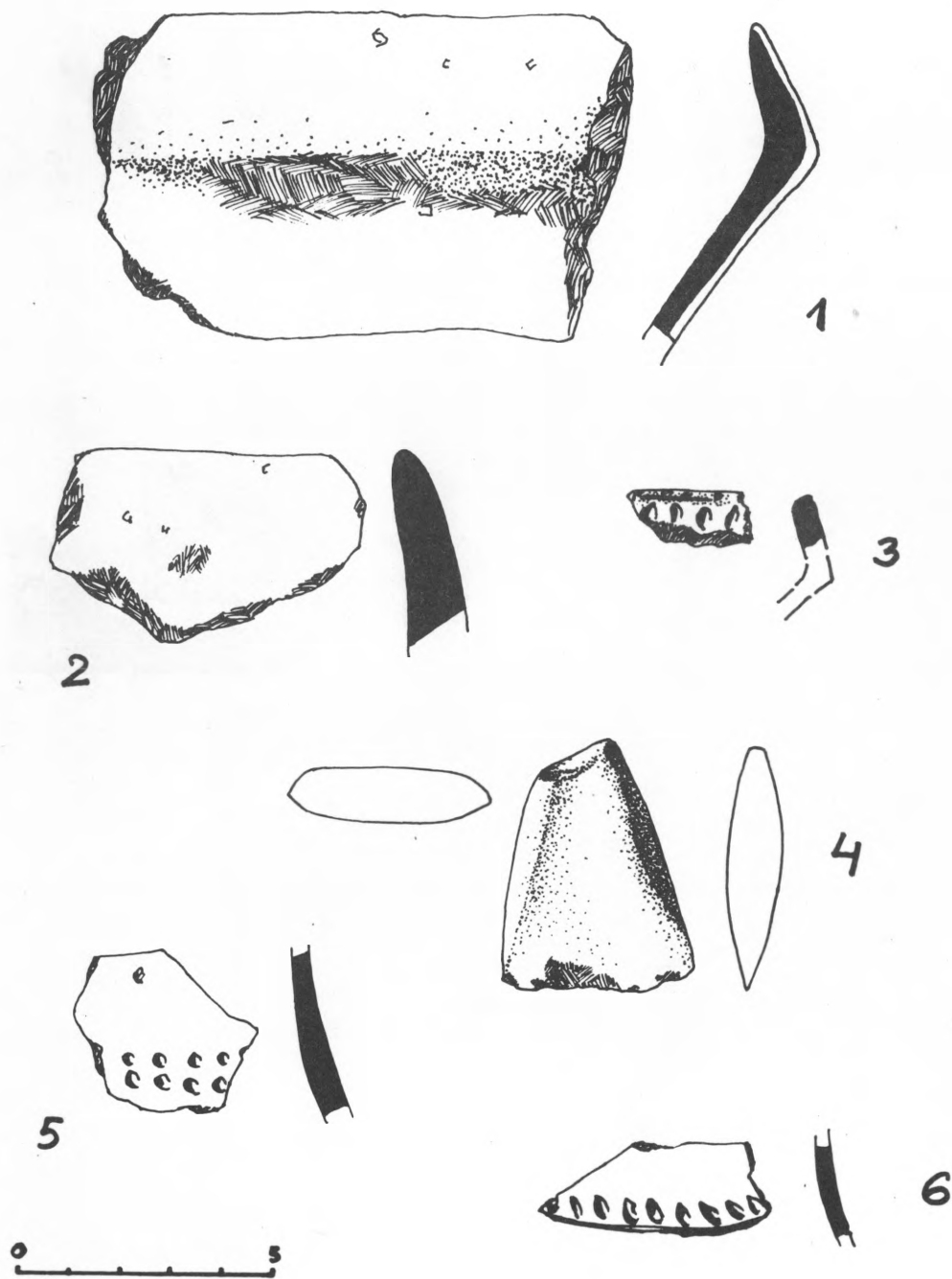
E. Bronzeaxt aus dem Fundort Palačice in Starigrad

In der Dokumentation des Museums der Stadt Koprivnica besteht kolorierte Zeichnung (Abb. 2) einer verlohrengegangenen Axt, die vor dem II Weltkrieg in der südlichen Umgebung von Koprivnica gefunden wurde. Zahlreiche Ähnlichkeiten in der Symbolik bestehen erst von der Endphase der späten Bronze- und frühen Eisenzeit auf dem ganzen Gebiet des Mitteleuropas bis zu dem Kleinasien und Kulturen des Mittelmeeres. Diese Axt (nach der Meinung von Dr. Hoffiller handelt es sich in unserem Fall um ein unvollendetes Exemplar) wurde in der Zeitperiode zwischen dem 8. und 5-4. Jh. vor Ch. als Symbolik des Kultes und der stamm-militärischen Aristokratie betrachtet.⁶⁹⁻⁸⁸

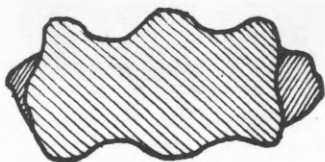
Übersetzung: Oka RIČKO

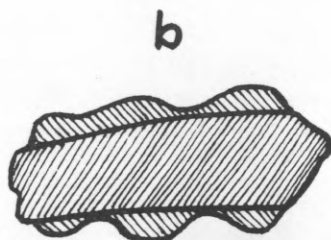
1-6: KAMENGRAD, 1982. i 1984, čišćenje podzida
 7: KAMENGRAD, 1984. Sonda 1, središnji plato

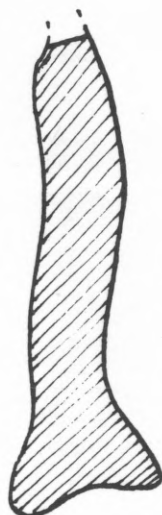
1-2: KAMENGRAD: 3-6 KOPRIVNIČKI IVANEC - ZASEK I.

a

b

c

LETIČANI - BUKVIK

a

b

LETIČANI - BUKVIK